

УДК 351.7(045)

Пилипенко К.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації обліку та аудиту
Полтавської державної аграрної академії

АДМІНІСТРАТИВНІ ОБМЕЖЕННЯ ЕКСПОРТНИХ ТА ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

ADMINISTRATIVE RESTRICTIONS OF EXPORT AND IMPORT OPERATIONS UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз обсягів розвитку імпортно-експортних операцій. Проведено детальний аналіз географічної структури країн за обсягами експортних та імпорتنних операцій з України, а також визначено їх частку. Оцінено стан фінансового сектору України та зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють вплив на формування платіжного балансу України. Вивчено нововведення вітчизняного законодавства, що регулюють фінансові послуги експортних та імпорتنних операцій, а також їх обмеження на ринку.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий сектор, платіжний баланс, фінансові послуги, інвестори.

АННОТАЦІЯ

В статье осуществлен анализ объемов развития импортно-экспортных операций. Проведен детальный анализ географической структуры стран по объемам экспортных и импортных операций с Украиной, а также определена их часть. Оценено состояние финансового сектора Украины и внешнеэкономической деятельности, которые оказывают влияние на формирование платежного баланса Украины. Изучены нововведения отечественного законодательства, регулирующие финансовые услуги экспортных и импортных операций, а также их ограничения на рынке.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеэкономическая деятельность, финансовый сектор, платежный баланс, финансовые услуги, инвесторы.

ANNOTATION

The analysis of volumes of import-export operations in the article. A detailed analysis of the geographical structure of the volume of export and import operations with Ukraine and determined their share. Reviewed the financial sector of Ukraine and the companies that carry influence in shaping the balance of payments of Ukraine. Studied the innovation of domestic legislation governing financial services import and export restrictions and their market.

Key words: export, import, foreign trade, financial sector, balance of payments, financial services investors.

Постановка проблеми. Адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обігу визначає кількість та номенклатуру товарів, дозволених для експорту або імпорту. При цьому в кожній країні діють кількісні обмеження, які можуть застосовуватися за рішенням уряду однієї країни або на основі міжнародних угод, які координують торгівлю певними групами товарів. Вони є формою державного регулювання умов виходу підприємств на зовнішній ринок, а також є більш жорстокою формою обмежень порівняно з митом. Мито лише ослабляє конкурентні позиції експортера чи імпортера на ринку, кількісні обмеження применшують саму можливість конку-

ренції, оскільки лімітують надходження товару на ринок. За допомогою кількісних обмежень на державному рівні вирішуються такі важливі завдання, як захист споживача і виробника аналогічних конкуруючих товарів усередині країни; підтримка стабільності на внутрішньому ринку; економія валютних ресурсів; одержання поступок на умовах взаємності інших країн; обмеження постачання. Отже, основними адміністративними методами нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності кількісного обмеження є ліцензування та квотування такої діяльності згідно з чинним законодавством країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час здійснення аналізу стану експортних та імпорتنних операцій в Україні було проаналізовано чинну законодавчу базу, а також наукові результати, що викладені у роботах таких вчених, як, зокрема, Г.І. Мисик, Р.О. Кулинич, Я.А. Жаліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський, І.Я. Софіщенко, В.М. Кремень, О.І. Кремень.

Мета статті полягає в здійсненні порівняльного аналізу експортних та імпорتنних операцій у вітчизняній економіці, їх порівняння з іншими країнами, а також застосування адміністративних обмежень, які діють в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом фінансовий сектор України продовжує переживати складний та суперечливий шлях реформ. Про це свідчить трансформація банківського сектору, яка триває досі і характеризується такими явищами, як значне скорочення кількості учасників ринку, збитковість банківської системи, виведення з ринку малих та середніх банків, зменшення присутності на ринку банків із приватним українським капіталом та ріст концентрації банків із державним, іноземним та російським капіталом. Згідно з інформацією прес-служби регулятора у 2016 р. було зафіксовано історично високий збиток банківського сектору – 159 млрд. грн. Водночас економічна ситуація в країні, на думку вітчизняних експертів, перебуває у стані оздоровлення, а НБУ прогнозує прибуткову діяльність банківського сектору у 2017 р. [6].

Українська економіка глибоко інтегрована в систему міжнародного поділу праці. Тому її

динаміка значною мірою залежить від стану зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Згідно з інформацією Державної служби статистики за 2016 р. експорт товарів становив 29 113,2 млн. дол. США, імпорт – 31 202,0 млн. дол. Порівняно із 2015 р. експорт скоротився на 7,9% (на 2 509,0 млн. дол.), імпорт – на 0,1% (на 23,1 млн. дол.). Негативне сальдо становило 2 088,8 млн. дол. (за 10 місяців 2015 р. позитивне дорівнювало 397,1 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,93 (за 10 місяців 2015 р. – 1,01) [7]. Отже, протягом 2016 р. спостерігаємо скорочення темпів як експорту, так й імпорту товарів. Слід зазначити, що у сфері експортних операцій цей процес був більш активним, ніж у сфері імпортової діяльності.

Згідно з оприлюдненою інформацією НБУ дефіцит зовнішньої торгівлі товарами України за підсумками 2016 р. становив 5,908 млрд. дол. США, що в 1,7 рази більше дефіциту за 2015 р. (3,446 млрд. дол.) Експорт товарів з України за звітний період становив 30,150 млрд. дол., скоротившись порівняно з аналогічним періодом минулого року на 6,6%, тоді як імпорт

зріс на 0,9 %, тобто до 36,058 млрд. дол. Така динаміка української зовнішньоторговельної діяльності обумовлена насамперед її товарною структурою. Провідну роль у структурі українського експорту відігравали товари сільського господарства та харчової промисловості (40,6% у січні-жовтні 2016 р.), металургії, насамперед чорної, а також видобутку залізної руди (28,9%) і машинобудування (12,1%) [7]. А потоки імпортованих товарів в Україну формувались переважно за рахунок продукції з відносно високою доданою вартістю: машинобудування, енергоносіїв, продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, а також продовольчих товарів. Проте структура імпорту товарів в Україну більш диверсифікована, ніж структура експорту вітчизняних товарів. Щодо структури імпорту товарів України з іншими країнами, то з найбільшими обсягами імпорту, як і раніше, лідирує Росія завдяки поставкам природного газу (табл. 1). Загалом обсяг імпорту України з РФ знизився на 36,5% відносно 2015 р.

За іншими країнами-імпортерами за 2016 р., навпаки, відбулося зростання показників, а саме від 3,1% (Німеччина) до 58,8% (Франція).

Таблиця 1

Аналіз країн за обсягами імпортованих операцій з України у 2016 р.

№ п/п	Країна	Обсяг, млн. дол. США	Відносно 2015 р.	Частка в загальному обсязі імпорту, %
1	Російська Федерація	4 085	-36,5	13,3
2	Китай	3 737	+21,8	12
3	Германія	3 452	+3,1	11,1
4	Білорусь	2 236	+12,0	7,2
5	Польща	2 142	+11,8	6,9
6	США	1 405	+14,8	4,5
7	Франція	1 172	+58,8	3,8
8	Італія	1 119	+43,9	3,6
9	Туреччина	851	+32,5	2,7
10	Угорщина	671	-51,9	2,2
11	Країни СНГ	6 793	-23,4	21,8
12	Країни ЄС	13 668	+7,9	43,8

Джерело: згруповано автором за даними [6]

Таблиця 2

Аналіз країн за обсягами експортних операцій з України у 2016 р.

№ п/п	Країна	Обсяг, млн. дол. США	Відносно до 2015 р.	Частка в загальному обсязі експорту, %
1	Російська Федерація	2 900	-28,5	10
2	Єгипет	1 768	+5,3	6,1
3	Польща	1 754	+6,2	6,0
4	Туреччина	1 677	-26,5	5,8
5	Китай	1 588	-25,3	5,5
6	Італія	1 540	-3,4	5,3
7	Індія	1 385	+14,7	4,8
8	Германія	1 165	+4,2	4,0
9	Угорщина	868	+17,2	3,0
10	Нідерланди	791	+10,1	2,7
11	Країни СНГ	4 888	-25,6	16,8
12	Країни ЄС	10 870	+2,4	37,3

Джерело: згруповано автором за даними [6]

Зниження на 51,9% відбулося тільки за угорським імпортом, головним чином за рахунок зниження на 92,6% поставок за групою «палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки», в яку входить, зокрема, природний газ.

Поряд із зовнішньою торгівлею товарами Україна здійснює масштабну зовнішньоекономічну діяльність і у сфері послуг. Згідно з інформацією НБУ за січень-листопад 2016 р. Україною було експортовано послуг на 11 192 млн. дол. США, а імпортовано – на 10 247 млн. дол. Сальдо української зовнішньої торгівлі послугами було позитивним і становило 945 млн. дол. У 2016 р. зовнішньоторговельні операції проводилися підприємствами-резидентами України з партнерами із 222 країн світу. Згідно з інформацією НБУ за 2016 р. найбільше скоротився експорт українських товарів до Росії.

Як свідчать статистичні дані Державної статистики України за 2016 р., обсяг експорту українських товарів в Росію скоротився на 28,5% порівняно з аналогічним періодом 2015 р. та нині становить в загальній структурі лише 10% (табл. 2). Тоді як в 2013 р. частка українських товарів, які йшли на російський ринок, перевищувала 24,0%.

Дані табл. 2 свідчать про те, що частка експорту українських товарів до ЄС збільшилася за 2016 р. у 2,4%, а саме до 37,3% у загальній структурі експорту. Причиною цього може бути відкриття зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС, а також перші ознаки макроекономічної стабільності.

Загалом зовнішньоекономічна діяльність справляла визначальний вплив на формування платіжного балансу України. В результаті, за інформацією НБУ, за 2016 р. дефіцит поточного рахунку платіжного балансу становив 3,1 млрд. дол. США (або 3,7% від ВВП), за аналогічний період 2015 р. – 552 млн. дол. США (або 0,7% від ВВП). Водночас за 2016 р. чисте запозичення України від зовнішнього світу становило 3,0 млрд. дол. США, тоді як за відповідний період минулого року – лише 96 млн. дол. США. Загалом за 2016 р. чистий приплив коштів в Україну за фінансовим рахунком становив 4,0 млрд. дол. США, за аналогічний період минулого року – 662 млн. дол. США. При цьому за 2016 р. чистий приплив прямих іноземних інвестицій оцінено в 3,3 млрд. дол. США, тоді як за відповідний період минулого року – 2,2 млрд. дол. США [7]. Таким чином, наведена інформація за розділами платіжного балансу дає підстави вважати, що у 2016 р. в Україні дещо поліпшився інвестиційний клімат і зросла зацікавленість інвесторів до вкладання коштів в українську економіку. Хоча тенденція ця ще досить слабка.

Крім того, за 2016 р. обсяги готівкової валюти поза банками скоротилися на 4,6 млрд. дол. США, за відповідний період 2015 р. – на 1,6 млрд. дол. США. Загалом же

за 2016 р. зведений платіжний баланс становив 987 млн. дол., тоді як за аналогічний період 2015 р. він становив 566 млн. дол. Загалом платіжний баланс України у 2016 р. поліпшився, хоча суттєві проблеми структурного характеру, що пов'язані з його формуванням, ще зберігаються. Також ЗМІ поширили повідомлення НБУ про те, що станом на 1 січня 2017 р. міжнародні резерви України становили 15 млрд. 539 млн. дол. США (в еквіваленті) за попередніми даними, за місяць вони зросли на 1,8%. Загалом за минулий рік міжнародні резерви України зросли на 2,2 млрд. дол., або на 17%. За результатами 2016 р. обсяг міжнародних резервів України покриває 3,7 місяця майбутнього імпорту і є достатнім для виконання зобов'язань, поточних операцій уряду та Національного банку, як зазначається в повідомленні НБУ [7].

Згідно з інформацією, розміщеною на сайті НБУ, реформи у фінансовому секторі триватимуть і будуть ще більш глибинними та комплексними. Перш за все заслуговують на увагу зміни у законодавстві, що регулює фінансові послуги. Так, 7 грудня 2016 р. Кабінет Міністрів України своєю Постановою № 913 затвердив Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), якими був визначений перелік видів господарської діяльності, що відносяться до фінансових послуг та, відповідно, підлягають ліцензуванню, встановлений порядок отримання ліцензій, а також зазначені вимоги до фінансових установ. Фінансові установи, які раніше вже отримали ліцензії на провадження такої діяльності, зобов'язані впродовж двох місяців змінити свою роботу відповідно до зазначених вимог.

Іншими важливими змінами були нововведення у сфері валютного регулювання. Національний банк України зняв адміністративні обмеження стосовно операцій з експорту послуг відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг)» № 1724-VIII [3], який було прийнято Верховною Радою 3 листопада 2016 р. і який набув чинності 3 грудня 2016 р. Для цього Національний банк вніс зміни до «Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями» [4], які спрощують проведення операцій з експорту послуг:

1) резиденти, які здійснюють експорт послуг (крім транспортних і страхових), прав інтелектуальної власності, авторських та суміжних прав, не повинні будуть дотримуватися законодавчо встановленого строку розрахунків за цими операціями (зараз такий строк становить 120 днів);

2) подаючи документи до банку, експортери зможуть не перекладати українською мовою до-

кументи, зокрема рахунок (інвойс), викладені англійською мовою або викладені іншою іноземною мовою з одночасним викладенням англійською мовою;

3) банки зможуть використовувати копії документів, зокрема рахунок (інвойс), в електронній формі для валютного контролю за експортно-імпортними операціями резидентів.

Відповідні зміни затверджено Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями» від 30 грудня 2016 р. № 419, які набули чинності 3 січня 2017 р. [4].

Про інші зміни в законодавстві, що регулює фінансові послуги експортних операцій, свідчить Постанова № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» [5], яка набула чинності 16 грудня 2016 р. Згідно з цією Постановою Національний банк України продовжив тимчасові обмеження на грошово-кредитному та валютному ринках. Так, сьогодні діють такі обмеження [1]: обов'язковий продаж надходжень в іноземній валюті на користь юридичних осіб на рівні 65%; ліміт купівлі валюти готівкою фізичними особами на рівні 12 тис. грн. в день; заборона на переказ закордон валюти понад 15 тис. грн. в день і 150 тис. грн. в місяць; заборона на здійснення розрахунків готівкою за участю фізичних осіб понад 50 тис. грн. в день; ліміт на зняття з рахунків готівки в іноземній валюті на рівні 250 тис. грн. в день; обмеження строку розрахунків за операціями з експорту й імпорту товарів на рівні 120 днів; заборона дострокового погашення кредитів від нерезидентів; строк резервування гривні для купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку на рівні одного дня; обмеження взаємозаліку вимог за експортними договорами.

Слід зазначити, що Національний банк України зробив Постанову «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» № 410 безстроковою. При цьому строк дії не встановлюватиметься для вимоги щодо обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті, яка діятиме до 15 червня 2017 р., а також до обмежень, встановлених Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Згодом низкою своїх постанов НБУ продемонстрував намір і далі дотримуватися обраного курсу на спрощення обмежень на валютному та грошово-кредитному ринках. Заслуговують на увагу такі нововведення [8]:

1) зменшення суми для здійснення розрахунків у готівковій формі за участю фізичних осіб зі 150 тис. до 50 тис. грн. (Постанова Правління НБУ від 25 листопада 2016 р. № 407, яка набрала чинності 4 січня ц. р.);

2) дозвіл банкам купувати іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку у більших сумах, а саме до 0,5% розміру регулятив-

ного капіталу (Постанова Правління НБУ від 7 лютого 2017 р. № 7);

3) покладення на платіжні системи обов'язку здійснювати контроль за діяльністю своїх учасників, зберігати інформацію про операції з переказу коштів тощо (Постанова Правління НБУ від 13 лютого 2017 р. № 11);

4) надання НБУ права відмовити у наданні індивідуальної ліцензії на здійснення валютних операцій, якщо операція здійснюється на користь особи з місцезнаходженням у будь-якій країні-агресорі (Постанова Правління НБУ від 21 лютого 2017 р. № 12);

5) скасування обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті, якщо такі кошти надходять як грошове забезпечення (застава, депозит, гарантія тощо) для участі в аукціонах/торгах; дозволено здійснювати купівлю іноземної валюти, якщо на рахунках знаходяться кошти в сумі не більше \$100 тис. (Постанова Правління НБУ від 22 лютого 2017 р. № 13);

6) скасування вимоги отримання фізичними особами індивідуальних ліцензій НБУ на операції з розміщення на закордонних рахунках іноземної валюти з джерелом походження за межами України, а також здійснення інвестицій закордоном за рахунок коштів, що знаходяться за межами України (Постанова Правління НБУ від 23 лютого 2017 р. № 14);

7) скасування вимоги щодо попереднього отримання дозволу НБУ для купівлі іноземної валюти та перерахування коштів за межі України на користь нерезидентів; про такі операції клієнтів банки будуть інформувати НБУ після їх завершення (Постанова Правління НБУ від 28 лютого 2017 р. № 15);

8) спрощення процедури реєстрації змін у кредитних договорах за залученими резидентами від нерезидентів кредитами в іноземній валюті, що мають ознаки ризикових операцій. При цьому скасована вимога щодо подання НБУ скан-копій документів для здійснення реєстрації зазначених змін. Така спрощена процедура стосується лише змін щодо зниження процентної ставки, комісій/неустойки, зміни обслуговуючого банку, юридичної адреси або пролонгації строку кредиту (Постанова Правління НБУ від 2 березня 2017 р. № 18).

Отже, у зв'язку з прийняттям Закону України № 1724-VIII та набранням чинності Постановою Правління НБУ № 419 з 3 січня 2017 р. банки не зобов'язані здійснювати контроль за дотриманням резидентами встановлених законодавством строків розрахунків за експортними операціями. Проте зазначені положення стосуються лише операцій з експорту послуг (крім транспортних і страхових), прав інтелектуальної власності, авторських та суміжних прав (включаючи випадки незавершених розрахунків за такими експортними операціями). Обраний напрям НБУ останніх змін у банківському законодавстві спрямований на поступову лібералізацію валютного регулювання та налашту-

ваний поступово знімати наявні адміністративні обмеження. Це стосується валютних обмежень, обмежень в експортно-імпортних операціях та здійснення іноземних інвестицій.

Висновки. Проаналізовано динаміку та обсяги розвитку імпортно-експортних операцій за 2016 р., а також їх порівняння до попереднього року. Проведено детальний аналіз географічної структури країн за обсягами експортних та імпорتنних операцій з України у 2016 р., а також визначено їх частку до попереднього року. Оцінено стан фінансового сектору України та зовнішньоекономічної діяльності, які справляють вплив на формування платіжного балансу України. Проведено обґрунтовану роботу у вивченні вітчизняного законодавства, що регулюють фінансові послуги експортних та імпорتنних операцій та їх обмеження на ринку. Це дало змогу визначити економічне зростання України, яке сьогодні залишається дуже вразливим до зовнішньоекономічних чинників. Отже, Україні потрібно адаптуватися до умов світового ринку та оптимізувати зовнішньоекономічну діяльність, змінивши структуру експорту та імпорту, розширяючи географічну структуру міжнародних операцій. Як результат, вирішення зазначеного зумовить успішне включення України у Світове економічне співтовариство.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Актуальні правила валютного регулювання [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://df.ua/ua/aktualni-pravila-valyutnogo-regulyuvannya>.
2. НБУ усунув адміністративні бар'єри для операцій з експорту послуг / Головбух [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golovbukh.ua/news/13348-qqn-17-m1-03-01-2017-nbu-usunuv-admnstrativn-barri-dlya-operatsy-z-eksportu-poslug>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг) : Закон України від 3 липня 2016 р. № 1724-VIII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1724-19>.
4. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями : Постанова НБУ від 30 грудня 2016 р. № 419 / Правління Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0419500-16>.
5. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України : Постанова НБУ від 3 березня 2016 р. № 140 / Правління Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0140500-16>.
6. Прогноз на 2017 год: импорт будет стабильным, экспорт продолжит падение / Экономика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economy.apostrophe.ua/article/promyshlennost/2017-01-03/prognoz-na-2017-god-import-budet-stabilnyim-eksport-prodoljit-padenie/9262>.
7. Сучасний стан української економіки та оцінки перспектив її розвитку у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2595:shcho-chekae-na-ukrajinsku-ekonomiku-u-2017-rotsi&catid=8&Itemid=350.
8. Трокоз Т. Останні законодавчі новели у банківському секторі / Т. Трокоз // Pressreader [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20170321/281492161135701>.